

NOWE TENDENCJE W PRZEMYSLE SPOŻYWCZYM

Włodzimierz Kamiński

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego — AR w Warszawie

W systemie powiązań między rolnictwem, rynkiem i przetwórstwem zachodzą wraz z postępem technicznym, ekonomicznym i organizacyjnym istotne i dynamiczne zmiany. Jedną z tych charakterystycznych przemian w nowoczesnej gospodarce żywnościowej jest stałe zwiększanie się roli, zadań i odpowiedzialności przemysłu spożywczego jako jednego z podstawowych, integrujących ogniw tej gospodarki. Dlatego też ze szczególną uwagą powinniśmy śledzić i analizować nie tylko ilościowe, ale przede wszystkim jakościowe i strukturalne kierunki rozwoju przemysłu spożywczego.

Niniejszy artykuł jest próbą takiego właśnie, syntetycznego naświetlenia nowych tendencji rozwojowych polskiego przemysłu spożywczego na przełomie siedemdziesiątych i osiemdziesiątych lat bieżącego stulecia.

W artykule kolejno scharakteryzowano i przeanalizowano:

- niektóre, wybrane zagadnienia roli i znaczenia przemysłu spożywczego w systemie gospodarki żywnościowej;
- osiągnięcia i kierunki rozwoju przemysłu spożywczego w latach siedemdziesiątych (1971-1980);
- wybrane uwagi na temat aktualnego techniczno-ekonomicznego stanu przemysłu spożywczego w Polsce;
- tendencje rozwojowe przemysłu spożywczego w latach osiemdziesiątych (1981-1990).

**ROLA I ZNACZENIE PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO
W SYSTEMIE GOSPODARKI ŻYWNOSCIOWEJ (WYBRANE UWAGI)**

Pojęcie „gospodarka żywnościowa” zrobiło w ostatnich latach ogromną i błyskotliwą karierę. Nowoczesna gospodarka żywnościowa jest jednak nadal w fazie powstawania i rozwoju i być może właśnie dlatego poglą-

dy naukowców na temat zakresu tego pojęcia nie są jednolite, a nawet istotnie się różnią co do wielu podstawowych zagadnień. Nie jest celem niniejszego opracowania bliższe analizowanie i ocena wspomnianych różnic pojęciowych i terminologicznych. Warto natomiast podkreślić, że wszyscy, zajmujący się analizą gospodarki żywnościowej, są zgodni co do następujących kwestii:

1) gospodarka żywnościowa winna stanowić zwarty, zintegrowany system ściśle ze sobą współpracujących ogniw;

2) rozwój poszczególnych ogniw i całego systemu gospodarki żywnościowej powinien się odbywać w sposób harmonijny, tzn. iż w tej gospodarce nie mogą istnieć ogniwa uprzywilejowane i ogniwa upośledzone;

3) harmonijny rozwój gospodarki żywnościowej bynajmniej nie oznacza wymogu identycznego tempa rozwoju jej poszczególnych ogniw; tempo to — uzależnione od potrzeb społecznych — może i powinno być w odpowiedni sposób zróżnicowane; w szczególności tempo rozwoju przemysłu spożywczego powinno być szybsze od tempa rozwoju rolnictwa;

4) przemysł spożywczy stanowi ważne ogniwo gospodarki żywnościowej, a w miarę rozwoju społeczno-ekonomicznego jego rola, znaczenie i odpowiedzialność w ramach systemu gospodarki żywnościowej stale rosną.

Uważam, iż w systemie powiązań pomiędzy rolnictwem, rynkiem i przemysłem spożywczym ten ostatni powinien odgrywać zasadniczą i integracyjną rolę.

Wynika to między innymi z następujących przesłanek:

— przemysł spożywczy jest usytuowany niejako w centrum gospodarki żywnościowej, rozumianej jako system, obejmujący pozyskiwanie surowców, ich obrót, magazynowanie, przetwórstwo i konsumpcję;

— przemysł spożywczy — z uwagi na swą centralną pozycję — znajduje się zarówno blisko rolnictwa, jak i konsumenta, ma więc lepsze od innych ogniw gospodarki żywnościowej obiektywne warunki kształtowania zarówno produkcji rolniczej, jak i konsumpcji żywności;

— przemysł spożywczy — w porównaniu do wielu innych ogniw gospodarki żywnościowej — cechuje się stosunkowo wyższym stopniem nowoczesności, koncentracji oraz powiązań naukowo-technicznych ze światową techniką i technologią;

— tempo rozwoju produkcji przemysłu spożywczego jest szybsze od tempa rozwoju produkcji rolnej, co wynika zarówno z wielokrotnie sprawdzonych faktów rzeczywistych, jak i modelowych rozważań teoretycznych (z tzw. modelu dynamicznego rozwoju gospodarki żywnościowej). Stałe zmiany ilościowe, polegające na wyprzedzaniu dynamiki rozwoju produkcji rolnej przez tempo rozwoju przemysłu spożywczego, prowadzą z biegiem lat do istotnych zmian jakościowych w gospodarce

żywnościowej, a w szczególności do istotnego zwiększenia roli i znaczenia przemysłu spożywczego. Przemysł ten ma obiektywne szanse i warunki, by stać się wiodącym i integrującym ogniwem gospodarki żywnościowej. Nie jest to jakaś specyficzna właściwość, charakterystyczna jedynie dla polskiej gospodarki żywnościowej, przeciwnie, jest to zjawisko obserwowane w wielu krajach świata znajdujących się na podobnym etapie społeczno-gospodarczego rozwoju.

Wzrost zadań przemysłu spożywczego w ramach ogólnej gospodarki żywnościowej Polski można było zaobserwować już w latach siedemdziesiątych. Na podstawie analizy czynników i uwarunkowań przyszłego rozwoju w latach osiemdziesiątych można wyrazić pogląd, iż po opanowaniu obecnych trudności gospodarczych ważne miejsce zajmie tendencja dalszego intensywnego wzrostu roli i znaczenia przemysłu spożywczego w naszej gospodarce żywnościowej.

ROZWÓJ PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W LATACH SIEDEMDZIESIĄTYCH (1971-1980)

Lata siedemdziesiąte, w tym zwłaszcza okres 1971-1975, odegrały istotną rolę w rozwoju polskiego przemysłu spożywczego.

W okresie tym wzrosły rola i znaczenie przemysłu spożywczego w gospodarce żywnościowej. Między innymi z powodu tego, iż przemysł spożywczy zajmuje jedną z kluczowych pozycji w gospodarce żywnościowej zwiększyły się jego odpowiedzialność i zadania zarówno wobec rolnictwa (rozwój i usprawnienie kontraktacji wieloletniej, tworzenie własnych baz surowcowych przemysłu, wzrost wpływu przemysłu na jakość surowca, rozwój funkcji agro- i zootechnicznych, rozszerzanie bezpośrednich form skupu i odbioru), jak i w stosunku do konsumenta (wzrost stopnia przetwórstwa, innowacje asortymentowe i produkcyjne, rola i uczestnictwo przemysłu w długofalowym procesie kształtowania struktury konsumpcji, organizacja transportu i dostaw do sieci detalicznej itp.).

Ten proces wzrostu odpowiedzialności i zadań przemysłu spożywczego w poszczególnych dziedzinach gospodarki żywnościowej przebiegał w sposób zróżnicowany i z różnym natężeniem, jednak na ogół wszędzie mamy do czynienia ze wzrostem roli i znaczenia przemysłu spożywczego. W niektórych dziedzinach gospodarki żywnościowej, np. w drobiarstwie, przemysł spożywczy odgrywa już zasadniczą i integrującą rolę.

W latach siedemdziesiątych, a zwłaszcza w okresie 1971-1975 przemysł spożywczy w Polsce rozwijał się szybko. Można ocenić, iż w latach 1970-1980 podwoił on wartość swojej produkcji (liczonej w cenach stałych).

W latach 1970-1978 w przemyśle spożywczym średnioroczne tempo wzrostu kształtowało się następująco:

— w produkcji globalnej (wg cen porównywalnych)	— 7,1 ⁰ /o
— w sprzedaży wyrobów produkcji własnej i usług (wg cen bieżących)	— 10,4 ⁰ /o
— w dostawach towarów żywnościowych na rynek (wg cen bieżących)	— 12,6 ⁰ /o
— w nakładach inwestycyjnych (wg cen z 1977 r.)	— 17,4 ⁰ /o
— w wartości środków trwałych (wg cen z 1977 r.)	— 11,0 ⁰ /o

Natomiast poziom zatrudnienia wzrastał średnio po 2,5⁰/o rocznie. Niewątpliwie głównym i podstawowym czynnikiem unowocześnienia i postępu w przemyśle spożywczym w latach siedemdziesiątych była polityka techniczno-inwestycyjna. W stosunku do okresu sprzed roku 1970 sytuacja w zakresie inwestycji w przemyśle spożywczym uległa korzystnym zmianom. Szacuje się, że (liczone w cenach z 1977 r.) nakłady inwestycyjne na przemysł spożywczy w dziesięcioleciu 1971-1980 wyniosły około 215 mld zł, podczas gdy w całym ubiegłym 25-leciu 1945-1970 wyniosły niewiele ponad 80 mld zł.

Dzięki temu zwiększeniu nakładów inwestycyjnych na przemysł spożywczy w latach siedemdziesiątych:

— zbudowano około 250 nowych zakładów, w tym 12 zakładów mięsnych, 10 wędliniarni, 75 zakładów mleczarskich, 13 wielobranżowych chłodni składowych, 4 cukrownie, 39 elewatorów zbożowych;

— zaimportowano kilkadziesiąt kompletnych obiektów (11 zakładów mleczarskich, 8 zakładów mięsnych, 2 chłodnie składowe, 6 chłodni branżowych, 2 browary), oraz zakupiono wiele linii technologicznych, maszyn i urządzeń, dzięki czemu można było dokonać postępu w zakresie innowacji technologicznych i technicznych.

W latach 1971-1980 osiągnięta została poprawa w terytorialnym rozmieszczeniu zakładów przemysłu spożywczego w poszczególnych regionach kraju. Wybudowano liczne zakłady w rejonach surowcowych, zbliżając w ten sposób bazy surowcowe i zakłady przetwórcze i zmniejszając nieekonomiczne, odległe przewozy surowców do przetwórstwa.

Głównie dzięki postępowi technicznemu i technologicznemu, działalności inwestycyjnej oraz zwiększeniu kwalifikacji kadr rozpoczęły się i nasiliły procesy intensyfikacji produkcji i pracy w przemyśle spożywczym. I tak np. w latach 1971-1978 produkcja globalna w przemyśle spożywczym wzrosła o 73⁰/o, wydajność pracy o 46⁰/o, a zatrudnienie tylko o 19⁰/o. Porównanie tych wskaźników oznacza, że — w odniesieniu do

gospodarki siłą roboczą — został opanowany i przewyżniony bardzo niekorzystny, występujący do roku 1970, wybitnie ekstensywny typ rozwoju przemysłu spożywczego, w którym wydajność pracy wzrastała wolniej od zatrudnienia.

Ilość zatrudnionych na 1 zakład wzrosła z 34 osób w 1970 r. do 47 osób w 1977 roku. Oczywiście koncentracja w żadnej dziedzinie gospodarczej nie może być celem samym w sobie, lecz musi wynikać z uzasadnionych przesłanek technicznych, ekonomicznych i społecznych.

Dzięki postępowi technicznemu i produkcyjnemu, osiągniętemu w latach siedemdziesiątych, przemysł spożywczy zwiększył rynkowe dostawy żywności, zarówno pod względem ilości, jak i wartości. Dostawy te w 1980 r. były około 2,5-krotnie wyższe niż w 1970 roku. W odczuciu społecznym były to jednak dostawy niewystarczające, na co wpływ mają przede wszystkim utrzymywanie stałego poziomu niskich cen żywności oraz ponadplanowy wzrost płac i dochodów ludności.

AKTUALNY TECHNICZNO-EKONOMICZNY STAN PRZEMYŚLU SPOŻYWCZEGO W POLSCE

W wyniku rozwoju, osiągniętego w latach siedemdziesiątych, przemysł spożywczy stanowi ważne ogniwo naszej gospodarki żywnościowej.

Na przykład według danych za 1977-1978 rok przemysł spożywczy zajmuje pierwsze miejsce wśród wszystkich 22 gałęzi przemysłu pod względem:

- poziomu zatrudnienia (udział w 11,2⁰/o),
- globalnej produkcji przemysłowej (15,4⁰/o),
- kosztów materialnych w przemyśle (24,1⁰/o),
- sprzedaży wyrobów własnej produkcji i usług (19,8⁰/o),

w tym w szczególności pod względem sprzedaży na cele rynkowe (42,6⁰/o).

Obecnie w polskim, uspołecznionym przemyśle spożywczym pracują 10 854 zakłady, zgrupowane w 488 przedsiębiorstwach i zatrudniające 533 tysiące pracowników. Wartość ich sprzedaży (wyrobów i usług) wynosi w cenach zbytu 578,6 mld złotych. Wartość środków trwałych w przemyśle spożywczym wynosi 185,8 mld zł (w tym 64,9 mld zł stanowi wartość maszyn i urządzeń technicznych).

Można by więc było na tej podstawie próbować postawić tezę, iż przemysł spożywczy jest obecnie — lepiej, niż w przeszłości — przygotowany do realizacji swych zadań i do zabezpieczenia potrzeb społecznych. Taka ogólna teza wymagałaby jednak bardzo szczegółowego i skrupulatnego sprawdzenia w poszczególnych ogniwach, dziedzinach i branżach przemysłu spożywczego. Potrzeby społeczne bowiem bardzo szybko

stale i nadal rosna. Ponieważ dokonany w latach siedemdziesiątych postęp w przemyśle spożywczym nie był równomierny we wszystkich branżach, niewątpliwie mamy obecnie do czynienia z występowaniem istotnych napięć w wielu branżach przemysłu spożywczego w skali znacznie większej niż poprzednio.

Koncentrując jednak uwagę nie na tych wspomnianych, branżowych sprawach, lecz na problemach bardziej generalnego charakteru, pragnę posłużyć się charakterystyką i oceną sytuacji w zakresie głównych „barier rozwojowych” przemysłu spożywczego. Pragnę poniżej w skrócie omówić cztery z nich, a mianowicie:

- barierę surowcową,
- barierę organizacyjną,
- barierę techniczną,
- barierę technologiczną.

Barier tych jest oczywiście więcej, np. bariera transportowa (którą próbujemy przełamać m.in. przez aktywizację małych zakładów, pracujących na potrzeby lokalne), bariera w zakresie opakowań itd.

1. *Bariera surowcowa.* Gdy po 1970 r. przemysł spożywczy wkroczył w nowy etap rozwoju, dość szybko udało się — głównie dzięki słusznej w początkach lat siedemdziesiątych polityce rolnej, a także dzięki kolejnym latom urodzaju — przełamać barierę surowcową rozwoju przemysłu spożywczego i gospodarki żywnościowej. Znacznie szybszy niż w okresie poprzednim wzrost rolniczej produkcji towarowej i skupu, stał się w latach 1971-1974 ważną i podstawową siłą napędową rozwoju gospodarki żywnościowej i niejako wymuszał i przyspieszał potrzebę dynamicznej rozbudowy zdolności produkcyjnych przemysłu spożywczego, m.in. drogą poważnie zwiększanych nakładów inwestycyjnych, a także zakupu gotowych obiektów, maszyn, urządzeń i linii technologicznych z importu.

Warto wspomnieć, iż dzisiaj blisko 40% mocy produkcyjnych przemysłu mięsnego pochodzi z okresu po 1970 r., analogiczne zaś wskaźniki dla przemysłu mleczarskiego i chłodniczego przekraczają 50%. Oznacza to, że w branżach tych zdolności produkcyjne zostały — pod względem ilościowym — podwojone, nie mówiąc już o częstokroć zasadniczej, jakościowej ich poprawie pod względem technicznym i technologicznym.

W świetle nieurodzajów w rolnictwie w latach 1975-1978 powstała w stosunku do rosnących potrzeb społecznych (spożycie) i w stosunku do możliwości przetwórczych szeregu branż przemysłu spożywczego (zdolności produkcyjne) bariera surowcowa, która między innymi zmusiła nas do ograniczenia eksportu żywnościowego oraz do zwiększenia kosztownego importu zbóż i pasz, a w konsekwencji do znacznego pogorszenia salda w handlu zagranicznym żywnością.

Na obecnym etapie uważam barierę surowcową za najpoważniejszą trudność dla dalszego rozwoju naszej gospodarki żywnościowej.

2. *Bariera organizacyjna.* Na podstawie analizy znanych mi materiałów uważam, że w latach siedemdziesiątych dokonującemu się w przemyśle spożywczym postępowi technicznemu i technologicznemu nie towarzyszył niezbędny postęp organizacyjny (lub mówiąc inaczej, nie był on wystarczający w porównaniu z tempem i dynamiką postępu techniki i technologii). W niektórych dziedzinach — w stosunku do rosnących potrzeb — można nawet mówić o regresie, względnie o dysproporcji między bazą (technika) a nadbudową (organizacja).

Problemy wynikające z niewystarczającego postępu organizacyjnego lat siedemdziesiątych dotyczą zarówno zakładów i przedsiębiorstw (tj. mikroskali), jak i całej gałęzi przemysłu spożywczego (tj. makroskali). W pierwszym zakresie nie może nie budzić niepokoju np. spadkowa tendencja wskaźników zmianowości pracy, wzrost ilości godzin nieprzepracowanych, a jednocześnie godzin nadliczbowych, znaczne, nieuzasadnione rozpiętości i dysproporcje w kosztach wytwarzania tych samych produktów w fabrykach o podobnym poziomie technicznym itp.

W makroskali można odnotować między innymi pewne rozproszenie ośrodków decyzyjnych, dokonywanie zmian reorganizacyjnych nie zmierzających ku tworzeniu jednolitego ośrodka polityki ekonomicznej w przemyśle spożywczym, faktyczny spadek znaczenia koordynacji branżowej, trudności i nikły tylko postęp we wdrażaniu nowego systemu ekonomiczno-finansowego, braki w wyposażeniu przemysłu spożywczego w nowoczesne techniki organizatorskie, w elektroniczną technikę obliczeniową itp.

Bariera organizacyjna daje o sobie znać w coraz większym stopniu i jeśli jej nie przełamiemy konsekwentnym, planowym działaniem, może stać się w latach osiemdziesiątych — obok bariery surowcowej — głównym hamulcem rozwoju przemysłu spożywczego i całej gospodarki żywnościowej.

3. *Bariera techniczna.* W przeszłości zaopatrzenie przemysłu spożywczego w maszyny i urządzenia stanowiło skomplikowany i nie zawsze dobrze rozwiązywany problem. W latach siedemdziesiątych, w wyniku działalności inwestycyjnej, zbudowania wielu obiektów, a przede wszystkim w wyniku zakupu linii technologicznych, maszyn i urządzeń (w tym wielu z importu) poziom techniczny i wyposażenie przemysłu spożywczego uległy poprawie. Dzięki temu przemysł spożywczy w wielu branżach częściowo odrobił zacofanie techniczne i już nie hamuje — jak poprzednio — rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Jednak w świetle rosnących potrzeb społecznych oraz ogólnej sytuacji inwestycyjnej lat osiemdziesiątych bariery technicznej rozwoju przemysłu spożywc-

czego nie można uważać za opanowaną. W szczególności chodzi o to, iż nie będzie nas stać na dalsze opieranie postępu technicznego jak dotychczas na imporcie maszyn. Musi tu nastąpić wyraźna reorientacja i istotny wzrost dostaw maszyn z produkcji krajowej. Zadania dla krajowego przemysłu maszyn spożywczych rosną więc bardzo poważnie, tym bardziej że w polityce techniczno-inwestycyjnej priorytet będzie przyznany rekonstrukcji i modernizacji, a więc i wymianie istniejącego parku maszynowego.

Musimy więc dołożyć bardzo wiele wysiłku, aby przy posiadaniu nowoczesnej technologii nie groził nam brak nowoczesnej techniki.

4. *Bariera technologiczna.* Istotą jej są umiejętności i wiedza o procesach technologicznych w przetwarzaniu żywności. Uważam, iż bariera ta nawet w przeszłości nie była zbyt silnym hamulcem rozwoju przemysłu spożywczego, nawet w latach 1966-1968, gdy mówiono, iż „przemysł spożywczy hamuje rozwój rolnictwa i gospodarki żywnościowej”. Jednak nawet i w owym niekorzystnym okresie wiedza technologiczna istniała w stopniu dostatecznym, brakowało zaś techniki (maszyn) i wystarczających zdolności produkcyjnych.

W latach siedemdziesiątych postęp naukowo-badawczy i współpraca z zagranicą spowodowały dalszy rozwój technologii w przemyśle spożywczym. Mimo iż jest tu oczywiście jeszcze bardzo wiele do zrobienia w przyszłości, to jednak wyrażam pogląd, iż obecnie bariera technologiczna nie stanowi hamulca rozwoju polskiego przemysłu spożywczego. Jeżeli więc o niej w tym miejscu wspominam, czynię to w przekonaniu, iż jest to ogromnie ważna sprawa, o której nigdy zapomnieć nie wolno, zwłaszcza w okresie, w którym — w skali światowej gospodarki żywnościowej — mamy do czynienia z bardzo szybkim postępem technologicznym w dziedzinie wytwarzania żywności. Polska jako liczący się w świecie producent i eksporter wyrobów przemysłu spożywczego musi stale znajdować się w światowej czołówce w zakresie technologii żywności.

TENDENCJE ROZWOJOWE PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W LATACH OSIEMDZIESIĄTYCH (1981-1990)

W latach osiemdziesiątych podstawowy wpływ na warunki, w jakich będzie się rozwijać nasza cała gospodarka narodowa, a w tym również gospodarka żywnościowa i przemysł spożywczy, będzie wywierać ogólna sytuacja wewnętrzna i zewnętrzna, w tym również spadek dochodu narodowego, terminy spłat kredytów inwestycyjnych itp. W szczególności nie będzie możliwe zapewnienie istotnego wzrostu inwestycji w przemyśle spożywczym.

Niedobory w bilansach surowców rolnych, występujące w stosunku

do silnie rosnących potrzeb społecznych, stanowią poważną barierę rozwojową, która w latach osiemdziesiątych musi być pokonana poprzez skuteczną politykę społeczno-gospodarczą.

W zakresie siły roboczej będziemy mieli do czynienia z kategoryczną koniecznością zapewnienia maksymalnego zwiększenia wydajności pracy jako zasadniczego czynnika wzrostu produkcji.

W świetle powyższych przesłanek można stwierdzić, że wkroczyliśmy w nowy, bardzo trudny, etap rozwoju przemysłu spożywczego, etap, w którym do najwyższej rangi i znaczenia urastają zagadnienia jakości pracy i efektywności gospodarowania. Etap ten z uwagi na swoją odmienną od poprzednich strukturę i specyfikę wymaga zupełnie nowej strategii i taktyki.

Jest to i będzie etap trudny o dużej złożoności problemów i ograniczonej ilości środków.

Dalszego rozwoju przemysłu spożywczego w latach osiemdziesiątych nie możemy — tak jak to miało miejsce zwłaszcza w początku lat siedemdziesiątych — opierać na maksymalizacji inwestycji i importu surowców (głównie zbóż i pasz). Niezbędne jest znacznie szersze, niż dotychczas, podjęcie problematyki intensyfikacji, integracji i innowacji.

Intensyfikacja winna dotyczyć wykorzystania surowców, zdolności produkcyjnych, magazynowych, transportowych, procesów technologicznych, siły roboczej itp.

Integracja winna zmierzać do kompleksowego, systemowego, rozwiązywania złożonych zagadnień, a nie do ich traktowania w sposób wybiórczy i fragmentaryczny. W odniesieniu do przemysłu spożywczego integracja musi oznaczać istotny wzrost jego roli w gospodarce żywnościowej. Powinna też polegać na dalszym rozwoju ścisłej współpracy z krajami RWPG, między innymi w oparciu o wieloletnie programy kierunkowe.

Innowacje, wyrażające się w przyspieszonym wdrażaniu — i to w skali powszechnej — postępu technicznego i technologicznego, mają i powinny odgrywać w obecnym etapie rozwoju przemysłu spożywczego znacznie większą rolę niż w przeszłości. Podatność na innowacje i inicjatywę należy podnieść do rangi jednego z najważniejszych kryteriów oceny kierowniczych kadr inżynierskich i technicznych.

Zadania w zakresie spożycia żywności i zmiany jego struktury oraz konieczność rozwijania opłacalnej produkcji eksportowej wymagają dalszego rozwoju przemysłu spożywczego. Sądzę, że w latach 1978-1990 wartość sprzedaży produkcji własnej i usług przemysłu spożywczego winna wzrosnąć ok. 60%. W zależności od branży tempo rozwoju powinno być znacznie zróżnicowane i dostosowane do obecnych i przyszłych potrzeb społecznych. Wysokie tempo wzrostu produkcji powinny osiągnąć

przemysły: koncentratów spożywczych, chłodniczy, mleczarski, ziemniaczany i owocowo-warzywny.

Szybki wzrost produkcji poza artykułami podstawowymi powinien dotyczyć przede wszystkim artykułów o wysokim stopniu przetwórstwa i uszlachetnienia, jak np. dania gotowe, konserwy, półprodukty, mrożonki, artykuły porcjowane itp. Szczególnie potrzebne jest podjęcie i rozwój produkcji żywności przeznaczanej dla określonych grup ludności, a mianowicie, odżywek dla dzieci, produktów dietetycznych i posiłków regeneracyjnych.

Przemysł spożywczy będzie zatem musiał:

— zapewnić dalszy, istotny postęp technologiczny z pełnym uwzględnieniem wymagań nauki o żywieniu człowieka;

— rozwinąć produkcję wyrobów i dań gotowych, przygotowanych do bezpośredniego spożycia, oszczędzających czas w gospodarstwie domowym;

— zagwarantować — dla wszystkich wyrobów i w skali powszechnej — wysoki standard jakościowy produktów, zgodny z wymogami społeczeństwa.

Przemysł spożywczy nie może ograniczać zainteresowań jakością produkcji wyłącznie do organizacji procesów produkcyjnych wewnątrz fabryki. Musi się on interesować jakością surowca w rolnictwie i jakością gotowego wyrobu w sieci handlu detalicznego. Niektóre branże, jak np. chłodnictwo i zamrażalnictwo, powinny pilnie opracować koncepcję i praktycznie zorganizować prawidłowy system handlu mrożoną żywnością.

Zakładany ilościowy, jakościowy i strukturalny rozwój przemysłu spożywczego wymaga intensyfikacji badań naukowych i postępu technicznego. Powinna ona polegać na rozwoju i usprawnieniu działalności placówek naukowo-badawczych i dydaktycznych, biur projektowych i konstrukcyjnych oraz ośrodków rozwojowych. Rozwój przemysłu spożywczego w latach osiemdziesiątych powinien być oparty — w znacznie większym stopniu niż dotychczas — na wynikach badań naukowych i na postulatach z nich wynikających, z uwzględnieniem efektów współpracy międzynarodowej.

Przemysł spożywczy powinien dążyć do zapewnienia wysokiej społecznej efektywności gospodarowania oraz niskich kosztów produkcji przy zagwarantowaniu wysokiej jakości wyrobów.

Uważam, że na obecnym etapie rozwoju głównymi motorycznymi czynnikami postępu w przemyśle spożywczym są kwalifikowane kadry, nowoczesna technika, efektywne gospodarowanie i sprawna organizacja procesów społeczno-gospodarczych.

W niniejszym przeglądowym opracowaniu nie sposób wyczerpać wszy-

stkch, złożonych problemów i uwarunkowań dalszego rozwoju przemysłu spożywczego. Dlatego ograniczę się do wybranych uwag na temat:

- efektywności gospodarki surowcowej,
- gospodarki środkami trwałymi,
- i gospodarki siłą roboczą.

Potrzeba najwyższej efektywności gospodarki surowcowej i maksymalnego oszczędzania surowców rolnych wynika z oceny, iż przez dłuższe okresy trzeba się będzie liczyć z niedoborami surowcowymi ze względu na brak równowagi w bilansie żywności.

Gospodarka surowcowa przemysłu spożywczego, aby była efektywna musi być kompleksowa. Kompleksowość ta oznacza m.in.:

— przemysł spożywczy winien zamawiać w rolnictwie surowce nie tylko w określonej ilości, lecz i o odpowiedniej jakości, we właściwych terminach i rejonach;

— przemysł spożywczy powinien być aktywnym twórcą własnych, rolniczych baz surowcowych (kontraktacja, umowy z gospodarstwami specjalistycznymi, tworzenie kombinatów przemysłowo-rolnych itp.);

— surowce rolne powinny być prawidłowo przyjęte bezpośrednio u producenta — rolnika lub w odpowiednio wyposażonych punktach skupu i właściwym, sprawnym transportem szybko dostarczone do zakładów przetwórczych;

— wykorzystanie surowców w fabrykach przemysłu spożywczego powinno być pełne (co oznacza wydobycie i zagospodarowanie wszystkich składników, stały i systematyczny postęp technologiczny, pełne wykorzystanie odpadów itp.).

Racjonalna i efektywna gospodarka środkami trwałymi w perspektywie zadań przemysłu spożywczego w latach osiemdziesiątych nabiera coraz większego znaczenia. Baza techniczna tego przemysłu rozbudowana po roku 1970 stawia przed nami podstawowe i ważne zadanie jej maksymalnego i racjonalnego wykorzystania. Przemysł spożywczy znajduje się na takim etapie rozbudowy, na którym kompleksowe podjęcie problematyki efektywności wykorzystania środków trwałych jest konieczne. Może ono wyzwolić poważne rezerwy produkcyjne pod warunkiem, że będzie wszechstronne oraz sprawnie zorganizowane.

Coraz lepsze i pełniejsze wykorzystanie już istniejących środków trwałych winno być o wiele ważniejszym niż dotychczas, liczącym się czynnikiem wzrostu produkcji. Należy więc postulować szybszy wzrost produkcji niż tempa przyrostu środków trwałych oraz nakładów inwestycyjnych.

Należy szerzej podejmować działalność modernizacyjną oraz rekonstrukcję i postęp techniczny w zakładach istniejących oraz odpowiednio rozbudować działy pomocnicze, magazyny, urządzenia energetyczne, wo-

dne itp., które w licznych przypadkach stały się ogniwami limitującymi możliwości pełnego wykorzystania zdolności produkcyjnych podstawowych działów technologicznych.

Znacznie należy rozszerzyć kojarzenie inwestycji oraz rozwijać produkcję pokampanijną i międzysezonową.

Trzeba w przemyśle spożywczym rozwinąć zaplecze remontowe i produkcję części zamiennych oraz znacznie podnieść rangę i efektywność gospodarki konserwacyjno-remontowej, jako istotnego i niezbędnego warunku prawidłowego wykorzystania środków trwałych.

Prawidłowa gospodarka siłą roboczą jest niezbędna ze względu na aktualną (jakościowo różną od poprzedniej) sytuację w zakresie wydajności pracy. Determinuje ona już obecnie, a w jeszcze silniejszym stopniu będzie determinować w dalszych latach politykę w zakresie zatrudnienia i maksymalnej efektywności w gospodarowaniu siłą roboczą. Sytuacja wymaga, abyśmy bardzo szybko nauczyli się zwiększać produkcję przede wszystkim drogą wzrostu wydajności pracy przy stabilizacji, a często nawet przy spadku zatrudnienia. Do roku 1990 w wielu branżach przemysłu spożywczego należy zapewnić wzrost produkcji bez przyrostu zatrudnienia, a w niektórych branżach oraz w licznych przedsiębiorstwach szeregu branż niezbędne będzie w latach osiemdziesiątych uzyskiwanie przyrostów produkcji przy jednoczesnym absolutnym spadku liczby zatrudnionych. Chodzi więc o intensywny, wysoko efektywny typ gospodarowania, w którym rola wzrostu liczby zatrudnionych we wzroście produkcji w ogóle nie występuje lub jest niewielka, natomiast rola wzrostu wydajności pracy — zasadnicza i ogromna.

Zapewnienie maksymalnie efektywnej gospodarki siłą roboczą jest jednym z głównych problemów podwyższenia ogólnej efektywności gospodarowania, również w przemyśle spożywczym.

Droga do tego celu wiedzie przez:

- stałe i konsekwentne wdrażanie nowoczesnej organizacji procesów produkcji i zarządzania,
- zwiększanie technicznego uzbrojenia pracy, jej mechanizację i automatyzację,
- istotne podwyższenie kwalifikacji kadr i stałe ich doskonalenie itp.

Jest niewątpliwe, że etap rozwojowy lat osiemdziesiątych będzie dla przemysłu spożywczego etapem jakościowo innym i znacznie trudniejszym od poprzedniego etapu (lat siedemdziesiątych). Jest on jednak możliwy do wykonania pod warunkiem zapewnienia maksymalnej sprawności działania i powszechnej efektywności gospodarowania oraz wydobycia i wykorzystania wszelkich dostępnych rezerw, które są niemałe.

Za główne z tych rezerw — obok prawidłowego rozwiązania zagadnień społeczno-gospodarczych — uważam m.in.:

- bazę wytwórczą przemysłu spożywczego, zbudowaną zwłaszcza po 1970 r.,
- możliwości współpracy międzynarodowej, m.in. z krajami RWPG,
- znacznie polepszoną i nadal poprawiającą się strukturę kwalifikacji kadr,
- ogromne i dotychczas w bardzo małym stopniu wykorzystane rezerwy tkwiące w dziedzinie postępu społecznego i organizacyjnego itp.

W swej działalności w latach osiemdziesiątych przemysł spożywczy powinien wykorzystać wszelkie rezerwy i siły napędowe swego rozwoju oraz sprostać trudnym zadaniom, wynikającym z nowych tendencji rozwojowych i ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej.

Влодзимеж Каминьски

НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Резюме

В системе связи между сельским хозяйством, рынком и переработкой сельскохозяйственных продуктов происходят по мере технического, экономического и организационного прогресса существенные изменения. Одним из наиболее характерных признаков этих изменений является постоянное повышение роли, задач и ответственности пищевой промышленности как звена интегрирующего современное пищевое хозяйство.

На этом основании в статье делается попытка синтетического освещения новых развитивых тенденций польской промышленности на переломе семидесятых и восьмидесятых годов.

Поочередно характеризуются и анализируются следующие вопросы:

- выбранные вопросы роли и значения пищевой промышленности в системе продовольственного хозяйства,
- достижения пищевой промышленности в период 1971-1980 гг.,
- актуальное технико-экономическое состояние пищевой промышленности в Польше,
- развитивые тенденции пищевой промышленности в период 1981-1990 гг.

Польская пищевая промышленность вступила в новую качественно различную и более трудную стадию развития, в которой будет необходимо преодолеть м.пр. сырьевые, технические и организационные барьеры. Особое внимание следует обратить на проблематику интенсификации, интеграции и инновации. Необходимо обеспечить самую высокую эффективность сырьевого хозяйства, а также правильно использовать постоянные средства и рабочую силу.

Динамическое развитие пищевой промышленности необходимо в связи с неуклонным ростом общественных нужд.

Włodzimierz Kamiński

NEW TENDENCIES IN THE FOOD INDUSTRY

Summary

Significant changes in the system of connections between agriculture, market and processing of agricultural products occur along with the technical, economic and organizational progress. One of the most characteristic features of these changes is a continuous increase of the role, tasks and responsibility of the food industry as a link integrating the modern food economy.

In this connection an attempt of synthetic enlightenment of new development tendencies of the Polish food industry on the turn of 1970ies and 1980ies is undertaken.

The following questions are characterized and analyzed subsequently:

- chosen questions concerning the role and importance of the food industry in the food economy system,
- achievements of food industry in the period 1970-1980,
- current technico-economic state of the food industry in Poland,
- development tendencies of the food industry in Poland in the period 1981-1990.

The Polish food industry entered a new quantitatively different and more difficult development stage, in which, among other things, the raw material, technical and organizational barriers must be surmounted. A particular attention should be paid to intensification, integration and innovation problems. It is necessary to ensure the highest efficiency of management of raw materials, fixed means and labour.

A dynamical development of the food industry is necessary in view of a continuous growth of social needs.